

Handläggningen av ungdomsmål

Sammanfattning

I detta ärende behandlar utskottet ett regeringsförslag om ändringar av de särskilda regler som gäller för handläggning av ungdomsmål. Regeringens förslag tar bl.a. upp reglerna om vilka domare som skall handlägga ungdomsmål, rätten till offentlig försvarare, socialtjänstens medverkan vid huvudförhandlingen och utredningar rörande brottsmisstänkta barn under 15 år. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2001.

Förutom en motion som väckts med anledning av propositionen tar utskottet också upp några motionsyrkanden som väckts under den allmänna motionstiden år 2000. Motionerna handlar i huvudsak om föräldrars medverkan i förfarandet när unga begår brott.

Utskottet föreslår att riksdagen antar regeringens förslag och avslår motionerna.

I ärendet finns två reservationer från (m) och ett särskilt yttrande från (kd).

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet.....	4
Utskottets överväganden	5
Handläggningen av ungdomsmål	5
Allmänt.....	5
Närvaroplikt och ersättning för inställelse	6
Registrering av brottsmisstänkta barn under 15 år	8
Reservationer.....	9
1. Föräldrars ersättning för inställelse (punkt 2), (m)	9
2. Registrering av brottsmisstänkta barn under 15 år (punkt 5), (m).....	9
Särskilt yttrande.....	11
Särskilda ungdomsmålsdomare (kd).....	11
Bilagor:	
1. Förteckning över behandlade förslag.....	12
Propositionen.....	12
Följdmotion	12
Motioner från allmänna motionstiden.....	12
2. Regeringens lagförslag.....	13

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Föräldrars närvaro vid förhör och rättegång

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:Ju3 yrkande 2 och 2000/01:Ju929 yrkande 9.

2. Föräldrars ersättning för inställelse

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare såvitt avser 26 § och avslår därmed motionerna 2000/01:Ju3 yrkande 1 och 2000/01:Ju929 yrkande 10.

Reservation 1 (m)

3. Handläggningen av ungdomsmål

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare såvitt det inte omfattas av utskottets förslag ovan.

4. Lagförslagen i övrigt

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i telelagen (1993:597),
2. lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

5. Registrering av brottsmisstänkta barn under 15 år

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:Ju3 yrkande 3, 2000/01:Ju907 yrkande 4 och 2000/01:Ju929 yrkande 11.

Reservation 2 (m)

Stockholm den 13 mars 2001

På justitieutskottets vägnar

Fredrik Reinfeldt

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Reinfeldt (m), Ingvar Johnsson (s), Märta Johansson (s), Margareta Sandgren (s), Alice Åström (v), Ingemar Vänerlöv (kd), Ann-Marie Fagerström (s), Maud Ekendahl (m), Helena Zakariásén (s), Yvonne Oscarsson (v), Ragnwi Marcelind (kd), Jeppe Johnsson (m), Gunnel Wallin (c), Siw Persson (fp), Anita Sidén (m) och Nalin Pekgul (s).

Redogörelse för ärendet

Våren 1998 gav regeringen en särskild utredare i uppdrag att utvärdera hur de nya regler för handläggning av ungdomsmål som trädde i kraft den 1 mars 1995 har tillämpats, om syftet med reglerna har uppnåtts och vilka effekter i övrigt som de nya reglerna har haft hos polis, åklagare och domstol samt inom socialtjänsten.

Uppdraget genomfördes i huvudsak genom enkätundersökningar hos berörda myndigheter.

Utredningen överlämnade i september 1999 betänkandet *Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform* (SOU 1999:108). Betänkandet har remissbehandlats.

Regeringens förslag i detta ärende bygger på det nämnda utredningsbetänkandet och remissbehandlingen av det.

Regeringens lagförslag har granskats av Lagrådet. Förslagen har i huvudsak godtagits men Lagrådet har framfört kritik i den del som handlar om specialisering i domstolarna. Regeringen har till skillnad från Lagrådet ansett att specialiseringen i detta avseende bör finnas kvar men följt Lagrådets synpunkter på hur regeln bör utformas.

Regeringens lagförslag finns i *bilaga 2*.

Med anledning av propositionen har det väckts en motion. I detta ärende behandlar utskottet härutöver några motionsyrkanden som väckts under den allmänna motionstiden år 2000.

Utskottets överväganden

Handläggningen av ungdomsmål

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen antar regeringens förslag i dess helhet. I huvudsak rör förslaget rätten till offentlig försvarare, vilka domare som skall handlägga ungdomsmål, socialtjänstens medverkan och handläggningen av ärenden som gäller brott begångna av barn under 15 år. Utskottet föreslår också att riksdagen avslår motioner som går ut på att föräldrar skall vara skyldiga att närvara vid polisförhör när barn under 18 år misstänks för brott och vid eventuellt därpå följande rättegång. Slutligen föreslår utskottet att riksdagen avslår motioner om att slopa vårdnadshavares rätt till ersättning för inställelse vid huvudförhandling. Jämför reservation 1 (m).

Allmänt

Handläggningen av ungdomsmål regleras i huvudsak av bestämmelserna i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). I propositionen föreslår regeringen att kravet på att de lagfarna domare och nämndemän som prövar mål enligt lagen om unga lagöverträdare skall vara särskilt lämpade för uppgiften tas bort. För att bibehålla specialiseringen föreslås i stället att de lagfarna domare och nämndemän som prövar sådana mål skall vara särskilt utsedda av domstolen för uppgiften. I syfte att möjliggöra för företrädare för socialtjänsten att i ökad utsträckning delta vid lagföringen av unga lagöverträdare föreslås att domstolarna skall underrätta socialtjänsten om tidpunkt för huvudförhandling i de fall socialtjänstens yttrande har inhämtats av åklagare eller domstol. Tillämpningsområdet för den särskilda bestämmelsen om offentlig försvarare vidgas också. Vidare föreslås åtgärder för att förbättra handläggningen av ärenden som gäller brott begångna av barn som inte har fyllt 15 år. I den delen föreslås att ett särskilt skyndsamhetskrav skall införas, att utredningen skall ledas av en särskilt lämpad polisman eller åklagare och att den unge vid återfall i brott om möjligt skall ställas inför samma polisman eller åklagare. Det föreslås också att polisens möjligheter att vidta inledande utredningsåtgärder skall vidgas. I syfte att tydliggöra vikten av vårdnadshavarnas eller andra fostrares medverkan föreslås att dessa skall kallas till förhör med den unge. Slutligen föreslås att även de lagfarna domare och nämndemän som prövar en bevistalan skall vara särskilt utsedda för uppgiften. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2001.

Utskottet konstaterar att den utvärdering som genomförts pekat på en del brister i regelverket kring handläggningen av ungdomsmål. De nu föreliggande lagförslagen innebär att åtgärder vidtas för att rätta till dessa. Utskottet

ställer sig alltså i princip bakom regeringens förslag. Till frågan om föräldrars medverkan återkommer utskottet nedan.

Närvaroplikt och ersättning för inställelse

I motionerna Ju3 och Ju929 (båda m) hävdas att regeringens förslag borde ha gått längre och att reglerna om kallelse till polisförhör och rättegång bör ändras så att det generellt sett blir en skyldighet för den som är förälder att närvara vid dessa tillfällen. I motionerna yrkas vidare att rätten till ersättning för inställelse tas bort i de fall där vårdnadshavare hörs i en rättegång mot den unge.

Bestämmelserna i LUL innebär såvitt nu är aktuellt sammanfattningsvis följande. När någon som är under 18 år misstänks för brott skall vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran kallas till förhör med den unge hos polisen, om det inte är till men för utredningen eller särskilda skäl talar däremot. Företrädare för socialtjänsten skall också närvara, om det är möjligt och det kan ske utan men för utredningen. I fråga om barn som misstänks ha begått brott före 15 års ålder skall både vårdnadshavaren och socialtjänsten underrättas om att en utredning har inletts. Vårdnadshavaren behöver dock inte underrättas, om det finns särskilda skäl mot det. Vid utredning i dessa fall skall socialtjänsten närvara, om inte hinder möter.

Om det väcks åtal, skall vårdnadshavaren eller annan fostrare underrättas om tidpunkten för förhandlingen. Avser åtalet ett brott på vilket det kan följa fängelse skall vårdnadshavaren höras, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Om vårdnadshavaren eller en annan fostrare hörs i en huvudförhandling mot barnet, har han rätt till ersättning enligt samma regler som gäller för vittnen.

Av motiven till nämnda regler (prop. 1994/95:12 s. 97 f) framgår att med annan fostrare avses fosterföräldrar och andra, t.ex. far- eller morföräldrar, som den unge bor hos. Det får avgöras från fall till fall vem som skall underrättas och kallas, om det inte är klart att de legala vårdnadshavarna också har det faktiska ansvaret för den unge.

Regeringen lägger inte fram något förslag om ändring av dessa regler.

Den enkätundersökning som ligger till grund för regeringens förslag tyder på att den unges vårdnadshavare i stor utsträckning medverkar vid polisförhör. Enligt utredningens mening är denna medverkan tillräcklig. Utredningen har inte funnit skäl att förena vårdnadshavarens kallelse med vite eller någon annan sanktion.

När det gäller närvaron vid huvudförhandling i domstol anför utredningen att enkätresultatet visar att vårdnadshavare medverkar i stor omfattning även vid huvudförhandlingen. Av underrättelsen och kallelsen till vårdnadshavaren bör dock enligt utredningen framgå att det vid behov finns möjlighet att anlita tolk om behovet anmäls viss tid innan förhandlingen. En liknande upplysning bör enligt utredningen också finnas i polisens och åklagarnas underrättelser och kallelser till vårdnadshavare.

Utskottet har tidigare avstyrkt liknande yrkanden om föräldrars närvaroplikt m.m. med hänvisning till den pågående beredningen av det nu föreliggande regeringsförslaget (se senast bet. 1999/2000:JuU16 s. 21 f).

Utskottet har inhämtat att det inom Regeringskansliet pågår ett arbete med att se över reglerna om kallelse till sammanträde i vissa fall. Inom ramen för det arbetet kommer frågan om kallelse till huvudförhandling av föräldrar som inte är vårdnadshavare att tas upp.

Utskottet har naturligtvis ingenting emot att även föräldrar som inte är vårdnadshavare engagerar sig i sina barns utveckling. Det bör emellertid påpekas att det inte bara är vårdnadshavaren som kan kallas. Även andra fostrare kan komma i fråga.

Utskottet konstaterar vidare att den utvärdering som gjorts av gällande regler tyder på en god närvaro vid polisförhör och huvudförhandling. Utvärderingen motiverar alltså inte någon förändring i den riktning som motionärerna efterfrågar. Ett tvång att närvara skulle för övrigt vara mycket svårt att upprätthålla i praktiken utan stora kostnader. I sammanhanget vill utskottet anmärka att utskottet ser positivt på utredningens förslag att möjligheten till tolk skall framgå av kallelsen.

Avslutningsvis vill utskottet påpeka att det i vissa fall rent av kan vara olämpligt att kalla den som inte är vårdnadshavare. Här tänker utskottet på situationer där den andra föräldern av domstol bedömts olämplig som vårdnadshavare på grund av missbruk eller brottslighet. Vilka dessa fall är kan inte avgöras på förhand och det kan inte gärna krävas att polisen eller tingsrätten efterforskar skälet till att inte den andra föräldern också är vårdnadshavare.

Utskottet är således inte berett att ställa sig bakom önskemålet om att ålägga föräldrar en skyldighet att närvara. Att föräldranärvaro normalt är önskvärd är en annan sak. Utskottet föreslår att riksdagen avslår motionerna Ju3 och Ju929 i här aktuella delar.

Såvitt gäller frågan om ersättning för inställelse konstaterar utskottet att utredningen har funnit att vårdnadshavarnas medverkan är stor. Utskottet ser ingen anledning att ifrågasätta denna bedömning. En omfattande medverkan från vårdnadshavare och andra fostrare har ett stort värde. Om rätten till ersättning för inställelse skulle slopas kan det i vart fall inte uteslutas att denna medverkan skulle äventyras. Detta är utskottet inte berett att medverka till. Utskottet föreslår att riksdagen avslår motionerna Ju3 och Ju929 i här aktuella delar.

Registrering av brottsmisstänkta barn under 15 år

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motioner om att barn under 15 år skall kunna registreras också i det centrala misstankeregistret och inte bara – som är fallet i dag – i de lokala register som förs länsvis. Jämför reservation 2 (m).

I motionerna Ju3, Ju907 och Ju929 (alla m) efterfrågas en möjlighet att centralt registrera barn under 15 år som begått brott. Motionärerna anser att det skulle ha stor betydelse för polisens brottsbekämpande och brottsförebyggande arbete om misstankeregistret omfattade barn under 15 år som är skäligen misstänkta för brott. Dessutom skulle möjligheten till tidigt ingripande mot barn som begår brott öka.

Frågan tas inte upp i propositionen.

Misstankeregistret innehåller uppgifter om den som fyllt 15 år och som enligt förundersökningsledarens bedömning är skäligen misstänkt för bl.a. brott mot brottsbalken eller andra brott för vilket svårare straff än böter är föreskrivet [se 3 § lagen (1998:621) om misstankeregister].

Brottsmisstänkta barn registreras dock i polisens RAR-system. RAR står för Rationell Anmälning Rutin och är ett datasystem för brottsanmälningar på lokal nivå. Detta innebär att det är möjligt att på varje polismyndighet, dvs. i varje län, registrera barn under 15 år som misstänks för brott. I vilken utsträckning detta sker är dock inte känt.

I anslutning till en diskussion om innehållet i belastningsregistret anförde regeringen (prop. 1997/98:97 s. 80), efter att ha redogjort för dittills gällande regler som på denna punkt överensstämmer med den nya regleringen, att det däremot inte finns hinder mot att registrera barn i de arbetsregister som kan finnas hos polisen medan en utredning pågår. Det finns, anförde regeringen vidare, inte heller något som hindrar att i sökbar form spara de sista utredningshandlingarna om barnet. Regeringen tog vidare upp integritetsaspekten som, enligt regeringen, väger tungt särskilt i fråga om barn under 15 år och hänvisade härutöver till skyldigheten för polisen att anmäla brott av barn till socialnämnden (6 § LUL). Regeringens slutsats var att det i vart fall vid det tillfället inte borde införas någon möjlighet att registrera minderåriga.

Utskottet fann inte skäl till annan inställning och avstyrkte såväl i sitt betänkande om polisregisterlagstiftningen som om påföljdssystemet (bet. 1997/98:JuU20 och JuU21) yrkanden som gick ut på att införa en möjlighet att registrera barn under 15 år.

När utskottet senast (bet. 1999/2000:JuU16 s. 14 f) behandlade denna fråga ansåg utskottet att det inte framkommit något som motiverade en annan bedömning än den utskottet gjort tidigare.

Utskottet vidhåller den nyss redovisade uppfattningen, och utskottet föreslår att riksdagen avslår motionerna Ju3, Ju907 och Ju929 i här aktuella delar.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Föräldrars ersättning för inställelse (punkt 2)

av Fredrik Reinfeldt (m), Maud Ekendahl (m), Jeppe Johnsson (m) och Anita Sidén (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare såvitt avser 26 §, dock att fjärde stycket utgår. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2000/01:Ju3 yrkande 1 och 2000/01:Ju929 yrkande 10.

Ställningstagande

Eftersom vi anser att det bör vara en plikt för alla föräldrar, oavsett om de är vårdnadshavare eller inte, att närvara vid rättegång mot sina barn bör någon ersättning för inställelsen inte betalas. 26 § i LUL bör ändras i enlighet härmed.

2. Registrering av brottsmisstänkta barn under 15 år (punkt 5)

av Fredrik Reinfeldt (m), Maud Ekendahl (m) och Jeppe Johnsson (m) och Anita Sidén (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager med anledning av motionerna 2000/01:Ju3 yrkande 3, 2000/01:Ju907 yrkande 4 och 2000/01:Ju929 yrkande 11 som sin mening för regeringen vad som anförts i denna reservation.

Ställningstagande

Det är inte tillfredsställande att en fjortonåring som grips av polisen kan synas ha ett fläckfritt förflutet trots att han gjort sig skyldig till omfattande brottslighet. Den möjlighet polisen har till registrering är otillräcklig bl.a. då den endast omfattar händelser inom den enskilda polismyndigheten. Det handlar inte heller om registrering av brottsmisstanke i egentlig bemärkelse utan om en brottsanmälan där en misstänkt gärningsman kan anges. Enligt vår mening bör minderåriga som misstänks för brott registreras i misstankeregistret så

snart de övriga förutsättningarna för registrering i detta register är uppfyllda.
Det ankommer på regeringen att lägga fram ett lagförslag i saken.

Särskilt yttrande

Särskilda ungdomsmålsdomare

Ingemar Vänerlöv (kd) och Ragnwi Marcelind (kd) anför:

När den nuvarande specialiseringen i fråga om handläggningen av ungdomsmål infördes år 1995 yrkade vi avslag på förslaget i den delen. Skälen för det var bl.a. att en sådan ordning hotar domarnas självständighet och integritet eftersom domarens lämplighet att handlägga den aktuella typen av mål prövas av hans chef. Vi påpekade att lagen inte närmare anger hur denna lämplighet skall manifesteras.

Utnämning till ordinarie domare föregås av ett noggrant förfarande och sådana domare skyddas också av särskilda regler i regeringsformen som innebär att de i princip inte kan avsättas. Den som betrotts med ett sådant ämbete måste rimligen anses lämplig att handlägga ungdomsmål utan ytterligare en granskning av vederbörande domstolschef.

Den utvärdering som nu gjorts visar på de svårigheter vi befarade redan i samband med att lagstiftningen infördes. Med det förslag som regeringen nu lägger fram om ändring i regelverket har vårt synsätt vunnit gehör.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

I proposition 2000/01:56 har regeringen (Justitiedepartementet) föreslagit att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
2. lag om ändring i telelagen (1993:597),
3. lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

Följdmotion

2000/01:Ju3 av Gun Hellsvik m.fl. (m) vari yrkas:

1. Riksdagen slopar vårdnadshavares rätt till ersättning enligt 26 § tredje stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare i enlighet med vad som anförs i motionen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om föräldrars medverkan i mål med brottsmisstänkta barn.
3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till registrering av minderåriga lagöverträdare i enlighet med vad som anförs i motionen.

Motioner från allmänna motionstiden

2000/01:Ju907 av Sten Tolgfors (m) vari yrkas:

4. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag vad gäller polisens rätt att registrera brottsmisstänkta ungdomar under 15 år, i enlighet med vad som anförs i motionen.

2000/01:Ju929 av Gun Hellsvik m.fl. (m) vari yrkas:

9. Riksdagen beslutar ändra lagen om unga lagöverträdare så att föräldrars roll under utredning och domstolsprocess stärks i enlighet med vad som anförs i motionen.
10. Riksdagen beslutar ändra lagen om unga lagöverträdare så att rätten till ersättning för inställelse vid domstol slopas för föräldrar i enlighet med vad som anförs i motionen.
11. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till registrering av minderåriga lagöverträdare i enlighet med vad som anförs i motionen.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

